

УДК 371.13:378:372.4

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНО-РЕФЛЕКСИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Титунь Оксана Леонідівна
м.Івано-Франківськ

У статті авторка досліджує професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів до виховної роботи з молодшими школярами, а саме діяльнісно-рефлексивну складову готовності до неї. Діяльнісно-рефлексивну складову автор розуміє як вміння аналізувати, коригувати результати педагогічної діяльності, демонструвати ефективність і продуктивність використання інформаційних технологій, усвідомлення реального рівня підготовки та потреби здійснювати самоосвіту. Статистично опрацьовані данні самооцінки студентів щодо їх готовності до виховної роботи представлені в статті.

Ключові слова: підготовка, виховна робота, діяльнісно-рефлексивна складова, самооцінка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до виховної роботи визначається тим, щоб майбутній випускник-фахівець не лише володів ґрунтовними професійними знаннями, а й самостійно їх застосовував у педагогічній діяльності з вирішення низки освітніх проблем.

Оновлені концептуальні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи передбачають формування вміння самостійно й цілеспрямовано створювати власний виховний потенціал. Його успішність уможливають умови відповідного розуміння вчителем такого виховного засобу, як виховна робота в школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу літератури з проблем підготовки сучасного вчителя свідчать про активізацію інтересу до проблем підготовки вчителя початкових класів. Вітчизняні дослідники виявляють значний інтерес до формування виховного потенціалу вчителя. Підготовку майбутніх учителів початкових класів досліджують у різних напрямках: до здійснення національного виховання (С.Лавриненко), до виховної роботи (на матеріалі пісенного фольклору, засобами народознавства) (О.Отич, Г.Шах), до створення виховних ситуацій

(О.Демченко), до музично-виховної та самоосвітньої діяльності (Б.Нестерович, З.Сирота, С.Барановська), до естетичного виховання (Н.Савченко), до фізичного виховання (А.Степанко), до валеологічного виховання (О.Філіпп'єва), до економічного виховання (В.Петрук), до правовиховної роботи (Л.Мацук).

Теорія і методика виховної роботи в початковій школі представлена в роботах Л.Болотіної, Т.Дем'янюк, Н.Казакової, С.Карпенчук, Б.Кобзаря, Н.Кудикиної, С.Мартиненко, В.Омельяненко, Г.Пустовіта, М.Сметанського, Г.Тарасенко та ін. Проблеми проектування організаційних форм виховної роботи вчителя презентовані в працях О.Безпалько, В.Вербеця, О.Коберника, Н.Олійник, Н.Яремчук та ін.

Педагогічна наука особливого значення надає професійній підготовці вчителів початкових класів. Фахова готовність майбутніх учителів до виховної діяльності стала об'єктом дисертаційних робіт С.Барановської, О.Демченко, О.Дубасенюк, І.Казанжи, С.Лавриненко, Б.Нестеровича, О.Отич, З.Сироти, А.Степанко, Г.Троцько, Г.Шпиталевської та ін.

Мета статті. На основі авторських анкет та опитувальників дослідити реальний рівень діяльнісно-рефлексивної складової готовності студентів до виховної роботи з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Широкий спектр завдань, які розв'язує вчитель початкових класів, а також різноманітність його педагогічних функцій зумовлюють багатоконпонентність означеного виду діяльності. Під компонентами готовності розуміємо певні взаємопов'язані складові, а їхня наявність формує відповідний рівень готовності студентів до діяльності.

Діяльнісно-рефлексивний компонент розглядаємо як вміння педагога аналізувати, коригувати результати своєї педагогічної діяльності, демонструвати ефективність і продуктивність використання інформаційних технологій у практиці, усвідомлення свого реального рівня професійної підготовки до здійснення виховної роботи; усвідомлення потреби активно здійснювати самоосвіту, працювати над

самовдосконаленням.

Отож опанування студентами теоретичними знаннями розглядаємо необхідною передумовою осмислення ними змісту шкільної практики, основою для практичних умінь. Водночас шкільна практика є об'єктом використання теоретичних знань з організації виховної роботи та сприяє їхньому поглибленню. Під час практики майбутні вчителі усвідомлюють об'єктивну необхідність набуття знань із теорії та методики виховання, а також накопичують, аналізують, узагальнюють та осмислюють факти реальної позакласної виховної роботи, організованої вчителями й студентами-практикантами.

Педагог досягає майстерності за умови постійного теоретичного осмислення практичної діяльності, а також усвідомлюючи неподільну єдність педагогічної теорії виховання з практикою організації позакласної виховної роботи. Отже, єдність теорії з практикою в підготовці майбутніх учителів початкової школи зумовлює наявність діяльнісно-рефлексивного компонента їхньої готовності.

Необхідною вимогою до діяльності вчителя початкової школи є творча робота, отож діяльнісно-рефлексивний компонент набуває домінуючого значення. Він спонукає вчителя до відмови від усталеного підходу до організації виховної роботи, стимулюючи формування здібностей до

створення нового.

Діяльнісно-рефлексивний компонент вивчали на основі даних самооцінки й оцінки відповідних умінь під час проходження студентами педагогічної практики.

Дослідницьку роботу було проведено на педагогічних факультетах Мукачівського державного університету, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Об'єм вибіркової сукупності визначався за залежністю, емпірично встановленою на основі багаторічного аналізу реальних соціологічних результатів Інститутом Дж. Геллапа [2], і становив 1518 студентів. Відбір об'єктів до цільової умовно-ймовірнісної вибірки здійснювався за квотним методом [2].

Для здійснення аналізу готовності студентів до реалізації змістових компонентів виховної діяльності, студентам 4-го року навчання (302 особи) було запропоновано за 4-рівневою системою (2, 3, 4, 5) оцінити свій рівень знань і способів діяльності зі створення умов для особистісного розвитку школярів (табл. 1).

Таблиця 1

Самооцінка готовності до реалізації змістових компонентів виховної роботи з молодшими школярами

	Змістові компоненти виховної роботи	Наявність відповідних		P
		знань	способів діяльності	
1.	Моральне виховання учнів	3,26 ± 0,06	3,16 ± 0,05	> 0,05
2.	Естетичне виховання	3,81 ± 0,05	3,53 ± 0,05	< 0,05
3.	Правове виховання	4,14 ± 0,05	3,97 ± 0,06	> 0,05
4.	Громадянсько-патріотичне виховання	3,68 ± 0,07	3,61 ± 0,07	> 0,05
5.	Національне виховання	3,78 ± 0,05	3,61 ± 0,06	< 0,05
6.	Родинне виховання	3,38 ± 0,06	3,36 ± 0,06	> 0,05
7.	Інтелектуальне виховання	3,90 ± 0,05	3,81 ± 0,05	> 0,05
8.	Екологічне виховання	4,26 ± 0,05	4,11 ± 0,05	< 0,05
9.	Превентивне виховання	3,59 ± 0,07	3,51 ± 0,06	> 0,05
10.	Трудове виховання	3,80 ± 0,05	3,65 ± 0,04	< 0,05
11.	Духовно-культурне виховання	3,22 ± 0,05	3,23 ± 0,05	> 0,05
12.	Спортивно-масова робота	3,58 ± 0,05	3,33 ± 0,04	< 0,05
13.	Позакласне читання	4,42 ± 0,04	4,14 ± 0,06	< 0,05
14.	Ігри та розваги	3,78 ± 0,08	3,59 ± 0,07	> 0,05
15.	Вечори шкільні	3,53 ± 0,05	3,30 ± 0,04	< 0,05
16.	Гуртки учнівські	3,73 ± 0,06	3,43 ± 0,05	< 0,05
17.	Народний календар	3,66 ± 0,05	3,40 ± 0,05	< 0,05
18.	Виховання інформаційної культури	4,28 ± 0,05	3,96 ± 0,06	< 0,05

Аналіз даних таблиці свідчить, що рівень теоретичної підготовки дещо вищий за показники володіння відповідними способами практичної діяльності майбутніх учителів – різниця в середньому становить (17,2 ± 2,2) % (рис. 1).

Найбільші розходження в показниках простежуємо в таких аспектах виховної діяльності, як виховання інформаційної культури (32,0 %), естетичне виховання учнів (28,3 %), національне та правове виховання (16,4 % та 16,9 %). Із-поміж показників організаційної діяльності найбільшим відривом характеризуються такі, як організація учнівських гуртків (29,5 %) та шкільних вечорів (22,6 %), позакласного читання (28,5 %) та спортивно-масової роботи (24,2 %).

Завдання рефлексивної діяльності вбачаємо в аналізі первинної діяльності, виокремленні її певних утворень, які могли б слугувати засобами побудови нових, досконаліших на якісно новому рівні [4, с.232], в усвідомленні професійних успіхів та недоліків, особистісних досягнень, здатності до корекції педагогічного процесу, пошуку нового [3, с.135].

На думку А.Бізяєвої, важливою сферою рефлексивного аналізу вчителя є його професійна самосвідомість [1, с.76].

Керуючись фактом, що самосвідомість є процесом, за допомогою якого людина пізнає себе [5, с.275], педагогічну самосвідомість розглядаємо як процес, за допомогою якого педагог краще пізнає своє призначення, процес формування професійної ідентичності.

А.Бізяєва вказує, що саме рефлексивний компонент відкриває можливість самодослідження та самокорекції професійних ресурсів [1]. Учена висловлює переконання, що для рефлексивної думки потрібен стимул, це можуть бути запитання до себе, проте не всі вони породжують рефлексію, а лише ті, у яких розміщено певну проблему. Згідно з завданням нашого дослідження, нами було використано адаптовані запитання та запропоновано студентам 2-4-х курсів дати відповіді на них.

Так, на запитання "Чи посідає виховна робота в моїй професійній діяльності особливе місце?" 60,7 % респондентів відповіли "так", "Якого результату я хочу

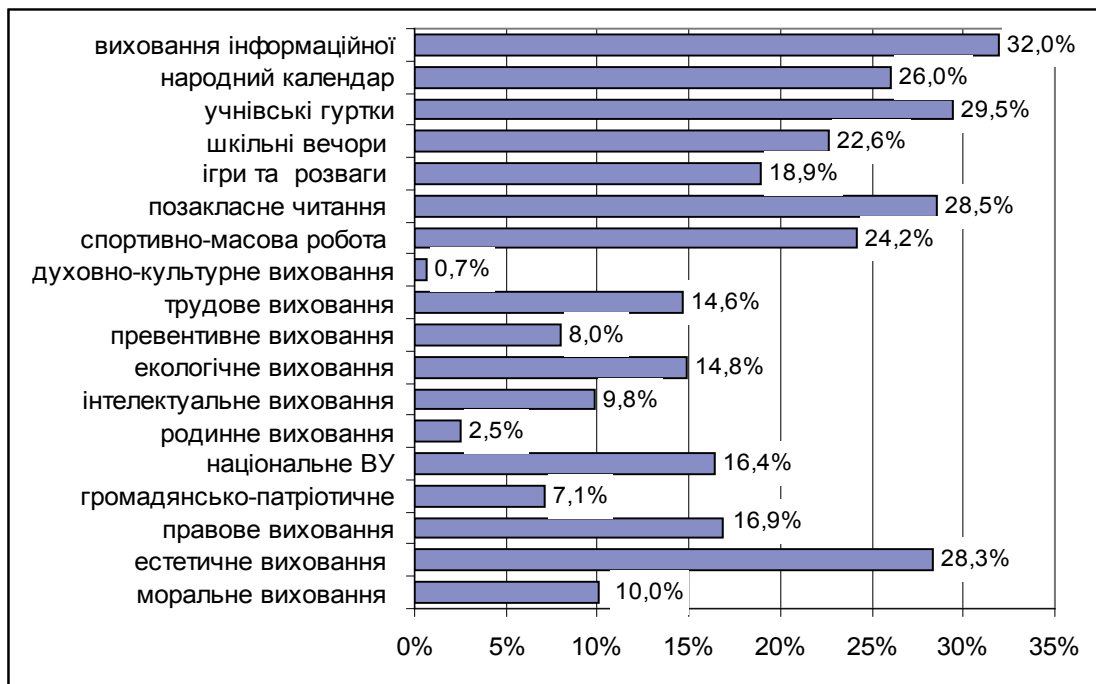

Рис.1. Різниця в рівнях теоретичної підготовки студентів та їх практичної діяльності

досягти у своїй виховній діяльності” більшість (63,8 %) відповіли “достатнього, для успішної реалізації мети виховання”, на запитання “Чи все в реалізації мети залежить від мене” 61,7 % відповіли “так”, відповідаючи на запитання “Чи вірю я в досягнення результату, які мої сумніви в цьому” більшість студентів (71,3 %) продемонстрували впевненість у досягненні результату, майже всі студенти

(83,2 %) вказують на отримання задоволення від досягнення мети (“Якщо я досягну поставленої мети, які позитивні зміни відбудуться у моєму житті”).

Окрім цього, було застосовано самооцінку інформаційної культури студентів – майбутніх учителів. Результати самооцінки подані в табл. 2.

Таблиця 2.

Самооцінка рівня готовності майбутніх учителів до виховної роботи з молодшими школярами

№ з/п	Твердження	Вперше чую про це	Ні, не зовсім так	Так
1	Я добре розумію поняття “інформаційне суспільство”	11,1%	33,3%	55,6%
2	Я добре розумію поняття “глобалізація”	2,8%	47,2%	50,0%
3	Я добре розумію термін “діти-індіго”	-	5,6%	94,4%
4	Я добре розумію поняття “відкрите суспільство”	8,3%	44,4%	41,7%
5	Я добре розумію, що належить до “інноваційних технологій” у вихованні	-	19,4%	80,6%
6	Я добре розумію поняття “технологізація виховного процесу”	2,8%	27,8%	66,7%
7	Я добре розумію поняття “інформаційна культура вчителя”	2,8%	36,1%	61,1%
8	Я добре усвідомлюю небезпеку, яка чатує на дітей у всесвітній мережі	2,8%	16,7%	80,6%
9	Я добре усвідомлюю позитивні та негативні наслідки використання ІКТ	-	2,8%	97,2%
10	Я добре вмію добирати адекватні методики з виховання культури користувача Інтернету	-	69,4%	30,6%
11	Я добре вмію планувати позакласну виховну роботу й складати сценарії з формування інформаційної культури учня	-	75,0%	25,0%

За результатами самооцінки, можемо стверджувати, що більшість студентів добре розуміють зміст понять, які характеризують сучасне суспільство, також приємним виявився факт, що 80,6% опитуваних добре розуміють, що належить до “інноваційних технологій” у вихованні, проте найнижчий показник (25% студентів) характеризує вміння майбутніх учителів планувати виховну роботу й складати сценарії з формування інформаційної культури учня. На основі самооцінки обчислювався індекс упевненості в ступені сформованості готовності до організації виховної роботи з молодшими школярами за формулою:

$$Z = \frac{n_1(1) + n_2(0,5) - n_3(0,5) - n_4(1) + n_5(0)}{n}$$

де

n – загальна кількість відповідей;

n_1 – кількість відповідей “цілком правильно” (4 бали);

n_2 – кількість відповідей “правильно” (3 бали),

n_3 – кількість відповідей “мабуть, так” (2 бали);

n_4 – кількість відповідей “ні, не зовсім так” (1 бал).

На основі міжквартильного розмаху було розроблено шкалу для самооцінки рівня сформованості знань та умінь студентів з організації виховної роботи. Виокремлено

чотири рівні: критичний (≤ 47 балів), допустимий ($48 \div 57$ балів), достатній ($58 \div 74$ бали) та високий – більше 74 балів. Результати самооцінки представлені на рис. 2.

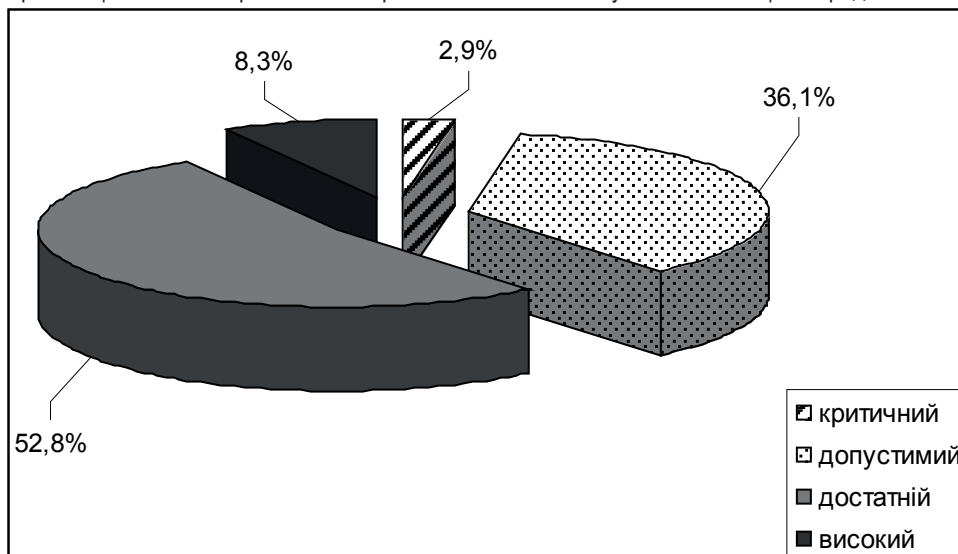

Рис.2. Розподіл студентів за рівнем їх упевненості у власних знаннях і вміннях щодо організації виховної роботи з молодшими школярами

Висновки. Отже, як свідчить дослідження, більшість учасників експерименту (52,8 %) оцінюють власні знання й уміння щодо організації виховної роботи з молодшими школярами як достатні, більше третини (36,1 %) – допустимі, 8,3 % студентів вважають, що мають високий рівень готовності до проведення виховної роботи з молодшими школярами і тільки 2,9 % гадають, що вони не готові до цього виду педагогічної діяльності. Близько четвертої частини всіх студентів вважають, що вони мають

сформовані навички проведення позакласної виховної роботи на високому рівні – ($25,3 \pm 1,2$) %; на достатньому рівні – ($55,2 \pm 0,6$) %; оцінюють свої вміння як допустимі ($19,4 \pm 1,3$) % опитуваних; як недостатні – ($55,2 \pm 0,6$) % респондентів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Наведеними даними підтверджено необхідність підвищення якості підготовки майбутніх учителів до організації виховної роботи в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Література та джерела

1. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А.А.Бизяева. – Псков: ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004 – 216 с.
2. Горелова Г.В. Теория вероятностей и математическая статистика в примерах и задачах с применением Excel / Г.В.Горелова, И.А.Кацко. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 400 с. ; ил.
3. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія / Людмила Вікторівна Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
4. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія / О.В.Малихін. – Кривий Ріг: Вид. дім, 2009. – 307 с.
5. Психодіагностика: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / за заг. ред. М.С.Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.

В статті автор досліджує професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів до виховної роботи з молодшими школярами, а саме її діяльно-рефлексивну складову, яку автор розуміє, як умінь аналізувати, коректувати результати педагогічної роботи, демонструвати ефективність і продуктивність використання інформаційних технологій, усвідомлення реального рівня підготовки і потреби в самоосвіті. Статистичні оброблені дані самооцінки студентів об їх готовності до виховної роботи представлені в статті.

Ключеві слова: підготовка, виховна робота, діяльно-рефлексивна складова, самооцінка.

The article deals with professional training of future primary school teachers to educational work with pupils. The author has analysed the teaching and reflexive component of readiness to educational work. According to the author, it implies the ability to analyze and correct the results of pedagogical practice, demonstrate the effectiveness and efficiency of using information technologies, it is also the realization of real level of preparation and the necessity for self-education. The author has considered the mentioned component to be the dominant one in the teaching practice. Statistical data of students' self-assessment to do educational work with pupils has been demonstrated in the article. The scientific research was carried out at the faculties of Education in a number of Ukrainian universities. The research was based on surveys of both second-year students and fourth-year students. The research suggests that there are a lot of problems connected with the professional training of future primary school teachers to do educational work with pupils in the modern society. The results show the necessity of improvement the quality of teacher training to do educational work at school.

Key words: professional training, educational work, teaching and reflexive component, self-assessment.